

دانشگاه پیام نور

مرکز مشهد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

بررسی سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن با توجه به نظرات فقهای معاصر

استاد راهنما:

دکتر زهرا گواهی

استاد مشاور:

دکتر احمد فدوی

نگارنده:

نوشین علائی

خرداد ۱۳۹۷

ب

دانشگاه پیام نور فراسارن پژوهی
مرکز مشهد
بسم تعالی

صور جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

خانم نوشین علانی

دانشجوی رشته الهیات و معارف اسلامی گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

به شماره دانشجویی ۹۴۹۷۸۲۳۶۲

تحت عنوان:

بررسی سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن با توجه به نظرات فقهای معاصر

جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد نامبرده با حضور هیات داوران در مورخ تاریخ: ۱۳۰ / ۰۳ / ۱۳۹۷ ساعت ۱۲ : ۱۰ در محل مرکز مشهد برگزار و پس از ارزیابی پایان نامه مذکور به شرح زیر ارزیابی گردید.

نمره نهایی	دستاورد پژوهشی *	دفاع بر مبنای ۱۸	
۱۸	۰/۱۵	۱۸	به عدد
حسبه در نهایت	سید	همچون	به حروف
سید	درجه ارزشیابی		

امضاء	محل خدمت	مرتبه دانشگاهی	نام و نام خانوادگی	هیات داوران
	پیام نور مشهد	استادیار	دکتر زهرا گواهی	استاد راهنما
	پیام نور مشهد	استادیار	دکتر احمد فدوی	استاد مشاور
	پیام نور مشهد	استادیار	دکتر محسن لعل علیزاده	استاد داور
	پیام نور فریمان	استادیار	دکتر محسن سیرغانی	نماینده تحصیلات تکمیلی

نمره نامبرده بر اساس بخشنامه ها و دستورالعمل های مربوط به دستاوردهای پژوهشی مستخرج محاسبه و در تاریخ ۱۳۹۷ / ۳ / ۲ نهایی شده است.

نام و امضای کارشناس پژوهشی مرکز مشهد

* نمره دستاورد پژوهشی برابر دستورالعمل مربوط در مهلت مقرر پس از دفاع تعیین شده و توسط کارشناس پژوهشی محاسبه و نمره نهایی اعلام می گردد.

مشهد - بولوار معلم - معلم ۷۱ - صندوق پستی ۴۳۳ - ۹۱۷۳۵

سامان الکترونیکی - info@pnu.ac.ir

تلفن: ۰۵۱۱-۸۶۸۳۹۰۰ (خط ۲۰) - شماره: ۰۵۱۱-۸۶۸۳۰۰۱ - شماره دبیرخانه: داخلی ۵۷۹

تعهد نامه اصالت پایان نامه

اینجانب نوشین علائی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته تخصصی در رشته الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۱۳۹۷/۰۳/۳۰ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن با توجه به نظرات فقهای معاصر با کسب نمره ۱۸/۵ دفاع نموده ام، بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاورهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و .....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ مقاله، کتاب، ثبت اختراع و ..... از این پایان نامه را داشته باشم، با ذکر نام استادان راهنما و مشاور و درج نام دانشگاه پیام نور اقدام خواهم کرد.
- ۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب حقوقی ناشی از آن را می پذیرم و همچنین دانشگاه پیام نور مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار کند و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: نوشین علائی

تاریخ و امضاء

سپاسگزاری:

خدای مهربان را سپاس می گویم که به من توفیق داد در راه علم آموزی گام بردارم.

برخود لازم می دانم از زحمات تمام کسانی که در کار به اتمام رساندن پایان نامه به من کمک کرده اند تشکر و قدردانی نمایم. از استاد راهنمای فرهیخته ام سرکار خانم دکتر زهرا گواهی، استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر احمد فدوی و جناب آقای دکتر لعل علیزاده که داوری پایان نامه را بر عهده داشتند متشکرم. همچنین از نماینده محترم تحصیلات تکمیلی جناب آقای دکتر سیرغانی سپاسگزارم.

تقدیم به:

محضر ارزشمند پدر و مادر عزیزم به خاطر تمام تلاش‌های محبت آمیزی که در دوران مختلف زندگی ام انجام داده اند و هرگز نخواهم توانست اندکی از محبت‌های بی‌اندازه آنان را جبران کنم.

تقدیم به:

همسر مهربانم که در تمام طول تحصیل همراه و همگام من بوده است.

تقدیم به:

برادران عزیزم که همراهان همیشگی و پشتوانه زندگی ام بوده‌اند.

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	بیان مسأله.....
۳	اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۳	کاربردهای متصور از تحقیق و مراجع استفاده کننده از نتیجه پایان نامه.....
۳	اهداف تحقیق.....
۴	فرضیه های تحقیق.....
۴	روش و ابزار گردآوری اطلاعات.....
۵	فصل اول: پول و بانکداری.....
۶	بخش اول: انواع پول.....
۶	مبحث اول: پول کالایی.....
۷	مبحث دوم: پول فلزی.....
۸	مبحث سوم: پول کاغذی.....
۹	مبحث چهارم: پول تحریری یا ثبتی.....
۹	مبحث پنجم: پول الکترونیکی یا پول دیجیتال.....
۱۱	مبحث ششم: وظایف پول.....
۱۲	مبحث هفتم: تاریخچه ی صرافی.....
۱۴	بخش دوم: تاریخ پیدایش بانک.....

- ۱۴.....مبحث اول: بانکداری در دوره ی قدیم.....
- ۱۵.....مبحث دوم: بانکداری در قرون وسطی (از قرن ۵ تا ۱۵ میلادی).....
- ۱۶.....مبحث سوم: بانکداری در دوره ی جدید (از قرن ۱۵ به بعد).....
- ۱۷.....مبحث چهارم: بانکداری در ایران.....
- ۱۸.....گفتار اول: بانک شاهی ایران.....
- ۱۸.....گفتار دوم: بانک استقراضی ایران.....
- ۱۹.....گفتار سوم: بانک عثمانی.....
- ۱۹.....گفتار چهارم: بانک ایران و روس.....
- ۱۹.....گفتار پنجم: بانک های ایرانی.....
- ۱۹.....گفتار ششم: ایجاد بانک های خصوصی در ایران.....
- ۲۰.....مبحث پنجم: بانک مرکزی ایران و وظایف آن.....
- ۲۱.....بخش سوم: تاریخچه ی شکل گیری بانکداری اسلامی.....
- ۲۳.....مبحث اول: بانکداری اسلامی در ایران.....
- ۲۳.....مبحث دوم: تفاوت بانکداری اسلامی و متعارف.....
- ۲۴.....مبحث سوم: ویژگی های اختصاصی بانکداری اسلامی.....
- ۲۵.....مبحث چهارم: تفاوت نظریه بانکداری اسلامی و بانکداری بدون ربا.....
- ۲۶.....مبحث پنجم: تفاوت های نظام بانکداری بدون ربا ی ایران با سایر کشورهای اسلامی.....
- ۲۸.....مبحث ششم: اساس و ویژگی های قانون عملیات بانکی بدون ربا در ایران.....
- ۲۹.....مبحث هفتم: انواع بانک ها در ایران بر حسب فعالیت.....

- گفتار اول: بانک های قرض الحسنه..... ۲۹
- گفتار دوم: بانک های تجاری..... ۲۹
- گفتار سوم: بانک های تخصصی یا توسعه ای..... ۲۹
- فصل دوم: ربا و مفاهیم آن..... ۳۰
- بخش اول: تعاریف ربا..... ۳۱
- مبحث اول: ربا در لغت..... ۳۱
- مبحث دوم: ربا در اصطلاح..... ۳۲
- مبحث سوم: انواع ربا..... ۳۲
- گفتار اول: ربای معاوضی..... ۳۲
- گفتار دوم: ربای قرضی..... ۳۳
- مبحث چهارم: ربا در علم اقتصاد..... ۳۳
- گفتار اول: تفاوت ماهوی بهره و ربا..... ۳۳
- گفتار دوم: معاملات جایگزین ربا در اقتصاد اسلامی..... ۳۴
- گفتار سوم: تبیین طرفداران بهره در نظام اقتصادی..... ۳۴
- مبحث پنجم: ربا در علم حقوق..... ۳۷
- بخش دوم: تاریخچه ربا..... ۳۸
- مبحث اول: ربا در ادیان آسمانی..... ۴۱
- مبحث دوم: ربا در اسلام..... ۴۲
- گفتار اول: ربا در قرآن..... ۴۳

- ۴۶..... گفتار دوم: ربا در سنت
- ۴۷..... گفتار سوم: ربا از دیدگاه عقل
- ۴۸..... گفتار چهارم: ربا از دیدگاه اجماع
- ۴۹..... گفتار پنجم: تعریف ربا از منظر فقه شیعه
- ۵۰..... گفتار ششم: تعریف ربا از دیدگاه اهل سنت
- ۵۰..... بند اول: ربا از نظر فقهای حنبلی
- ۵۰..... بند دوم: ربا از نظر فقهای حنفی
- ۵۱..... بند سوم: ربا از نظر شافعی
- ۵۱..... بند چهارم: ربا از نظر علمای مالکی
- ۵۲..... بخش سوم: فلسفه حرمت ربا
- ۵۳..... مبحث اول: حیل‌های ربا
- ۵۳..... مبحث دوم: استثنائات ربا
- ۵۵..... مبحث سوم: فتاوی فقها درباره ربا
- ۵۷..... فصل سوم: عقود و تسهیلات بانکی
- ۵۸..... بخش اول: وظایف بانک‌ها
- ۶۱..... بخش دوم: تجهیز منابع
- ۶۱..... مبحث اول: سپرده قرض الحسنه جاری
- ۶۱..... مبحث دوم: سپرده قرض الحسنه پس‌انداز
- ۶۲..... مبحث سوم: سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار

- ۶۲..... بخش سوم: تخصیص منابع
- ۶۳..... مبحث اول: قرارداد قرض الحسنه
- ۶۴..... مبحث دوم: قراردادهای مشارکتی
- ۶۴..... گفتار اول: مضاربه
- ۶۵..... بند اول: انواع مضاربه
- ۶۶..... بند دوم: شرایط و ویژگی های مضاربه
- ۶۸..... گفتار دوم: مزارعه
- ۶۹..... گفتار سوم: مساقات
- ۷۰..... گفتار چهارم: سرمایه گذاری مستقیم
- ۷۰..... گفتار پنجم: مشارکت حقوقی
- ۷۰..... گفتار ششم: مشارکت مدنی
- ۷۱..... گفتار هفتم: ویژگی قراردادهای مشارکتی
- ۷۲..... مبحث سوم: قراردادهای مبادله ای
- ۷۲..... گفتار اول: فروش اقساطی
- ۷۳..... گفتار دوم: اجاره به شرط تملیک
- ۷۵..... گفتار سوم: معاملات سلف
- ۷۶..... گفتار چهارم: جعاله
- ۷۷..... گفتار پنجم: خرید دین
- ۷۸..... گفتار ششم: ویژگی قراردادهای مبادله ای

۷۹.....	مبحث چهارم: فتاوی فقها در رابطه با سود تسهیلات بانکی
۸۶.....	فصل چهارم: آراء و نظریات پیرامون نظام بانکی
۸۷.....	بخش اول: سیری در تحول نظام بانکی
۸۹.....	مبحث اول: سیستم نظام بانکداری ربوی
۹۰.....	مبحث دوم: سیستم نظام بانکداری غیر ربوی
۹۲.....	مبحث سوم: وضعیت نظام کنونی بانکی کشور از دیدگاه های مختلف
۹۲.....	گفتار اول: بررسی نظام کنونی بانکی از دیدگاه اقتصاددانان
۹۵.....	گفتار دوم: عملکرد نظام بانکی از دیدگاه عرف
۱۰۰.....	گفتار سوم: بررسی نظام بانکی از منظر فقها
۱۰۴.....	مبحث چهارم: نگاه اجمالی بر دیدگاه موافقان و مخالفان نظام بانکی بدون ربا
۱۰۴.....	گفتار اول: دیدگاه موافقان عملکرد نظام بانکی بدون ربا
۱۰۶.....	گفتار دوم: دیدگاه مخالفان عملکرد نظام بانکی بدون ربا
۱۰۷.....	مبحث پنجم: بررسی مشکلات و نارسایی های الگوی فعلی بانکداری بدون ربا ایران
۱۱۵.....	نتیجه گیری
۱۱۷.....	پیشنهادها
۱۱۹.....	فهرست منابع
۱۲۵.....	چکیده انگلیسی

بسمه تعالی

نام خانوادگی : علائی	نام : نوشین
عنوان پایان نامه : بررسی سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن با توجه به نظرات فقهای معاصر	
استاد راهنما : دکتر زهرا گواهی	استاد مشاوره : دکتر احمد فدوی
نماینده گروه آموزشی : دکتر سیرغانی	استاد داور : دکتر لعل علیزاده

درجه تحصیلی : کارشناسی ارشد	رشته : الهیات و معارف اسلامی	گرایش : فقه و مبانی حقوق
دانشگاه : پیام نور	مرکز : مشهد	تاریخ دفاع : ۱۳۹۷/۰۳/۳۰
تعداد صفحه : ۱۲۵		
کلید واژه ها : ربا- سود- تسهیلات بانکی- فقها		
چکیده :		
<p>حرمت ربا یکی از مهم ترین اصول حاکم در حقوق اسلامی است که دین مبین اسلام بر تحریم و نکوهش آن تأکید فراوان داشته و در همین راستا پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران قانون عملیات بانکی بدون ربا در شهریور ۱۳۶۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید که مهم ترین انگیزه تدوین و تصویب این قانون ، رهایی از بانکداری ربوی و تطبیق قوانین بانکی کشور با موازین شرع مقدس اسلام بود که طبق نظر اکثر علما این قانون عاری از اشکالات فقهی می باشد. مع هذا در کنار موافقان، همواره در طول این مسیر عده ای بر عملکرد نظام بانکی ایراد گرفته و آن را آلوده به مسائل ربوی می دانند. لذا در تحقیق حاضر با بررسی این موضوع علی الخصوص در رابطه با سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن، نهایتاً مشخص گردید که قانون مذکور فاقد هرگونه نقص و ایراد بوده و آنچه دارای اشکال می باشد بحث اجرای آن در سیستم بانکی کشور می باشد که متأسفانه در برخی از موارد با غفلت از این امر، عملیات بانکی رنگ و بوی ربوی به خود گرفته که مستلزم تدبیر و چاره اندیشی اساسی می باشد و برای رهایی از این معضل با توجه به شرایط کنونی اقتصادی کشور نیاز به بازبینی مجدد در قوانین موضوعه و نظارت دقیق و جدی در بحث اجرای مقررات و دستورالعمل ها و همچنین آموزش همگانی می باشد.</p>		

تحقیق حاضر نگاهی مختصر و اجمالی است به یکی از فرائض و احکام شریعت الهی که با پیشرفت روز افزون جوامع بشری، رویکرد و حفظ و صیانت از آن بر همگان لازم و واجب به نظر می رسد، انسانی که در قرن حاضر و با دغدغه ها و مشغله های فراوان فکری و کاری و نیازهای گوناگون مالی و اقتصادی گاهی از این احکام غافل مانده و حضور آن را در مسیر حیات خود آن طور که باید و شاید به کار نمی بندد و هر آینه مسیر زندگی خود را به ورطه نابودی کشانده و علت و معلول را در چیز دیگری جستجو می نماید. حکم ربا یکی از همان احکام شریعت الهی است که نه تنها در شریعت خاتم بلکه در سایر ادیان الهی نیز به آن رویکرد ویژه ای گردیده و جوامع بشری را از ورود به آن برحذر داشته اند و در این میان دین مبین اسلام همانند سایر احکام آن را بدون هیچ کم و کاستی به پیروان خود عرضه نموده تا با رعایت آن سعادت دنیوی و اخروی را برای بندگانش تضمین نماید، لیکن متأسفانه در عصر حاضر شاهد آن هستیم که بشر امروزی با وجود پیشرفت عقلی و فکری خود از این امر غافل مانده و پدیده شوم ربا به شکل عجیبی در زندگی مالی و اقتصادی او نفوذ کرده و چیزی جز آلودگی و تباهی و خسر الدنیا و الاخره برای او به ارمغان نمی آورد. به همین دلیل واضح است که حضرت علی(ع) در کلامی گوهربار می فرمایند " ای گروه تجار، اول فقه بیاموزید سپس تجارت کنید. بخدا قسم جریان ربا در این امت پنهان تر از حرکت مورچه بر سنگ سیاه است."

در عصر کنونی و با وجود مشکلات مالی و اقتصادی فراوان، شاید کمتر کسی وجود داشته باشد که برای رفع این مشکلات، خود را بی نیاز از مراجعه به بانک بداند و با اخذ تسهیلات اقدام به رفع این مشکلات و حوائج خود نماید. بر این اساس بر هر انسان معتقد و پایبند به اصول لازم است که احکام این خدمات را جویا، تا خدای ناکرده دچار پدیده شوم ربا نگردد و در این تحقیق سعی بر آن شده تا با جستجو و بررسی در این باب، میزان رسوخ و رخنه این معضل خانمان سوز در مبحث تسهیلات دریافتی هرچند مختصر حاصل گردد. لذا در این راستا ابتدائاً لازم است به بررسی مفاهیم پول و بانک و سپس تاریخچه ربا و احکام این پدیده پردازیم تا با کلیات آن آشنا و در ادامه به بررسی خدمات و تسهیلات بانکی و جستجوی آراء و نظرات اهل نظر و فقهای معاصر پرداخته تا به هدف اصلی و نهایی خود که بررسی سود تسهیلات بانکی و شبهه ربوی بودن آن با توجه به نظریات فقهای معاصر می باشد دست یابیم.

بیان مسأله:

در این پژوهش نگاهی داریم به وضعیت نظام بانکی کشور خصوصاً فعالیت بانک ها در زمینه عقود و تسهیلات بانکی و میزان مطابقت آن با موازین شرعی و اسلامی و همچنین بررسی آراء و عقاید موافقان و مخالفان سیستم بانکی و نظرات فقهای معاصر در این زمینه و ارائه روش ها و راهکارها در بهبود وضعیت کنونی نظام بانکی.

اهمیت و ضرورت تحقیق:

نظر به اهمیت فعالیت بانک ها در اقتصاد کشور و همچنین تأثیر بسزا و مستقیم آن در زندگی افراد جامعه، لازم است که میزان مطابقت عقود و تسهیلات بانک ها با موازین اسلامی و آموزه های دینی بررسی گردد.

کاربردهای متصور از تحقیق و مراجع استفاده کننده از نتیجه پایان نامه :

قابل استفاده برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی و همچنین سازمان ها و نهادها من جمله بانک ها و مؤسسات مالی و اعتباری، صندوق های پس انداز و قرض الحسنه، تعاونی های اعتباری، دادگستری، بیمه و ... می باشد.

اهداف تحقیق:

- بررسی سود تسهیلات بانکی در انواع عقود اسلامی.
- تحلیل مطابقت سود بانک ها با موازین شرعی.
- بررسی چالش های به وجود آمده در مورد شبهه ربوی بودن عملکرد بانک ها.
- تأثیر اجرای صحیح عقود اسلامی در بانک ها در مسیر رشد و شکوفایی جامعه.

فرضیه های تحقیق:

- نظام بانکی جمهوری اسلامی ایران تا چه اندازه با موازین شرعی مطابقت دارد؟
- سود تسهیلات بانکی تا چه اندازه با ربا تفاوت دارد؟
- کیفیت و عملکرد نظام اعتباری بانک ها چگونه است؟
- نظرات شرعی و قانونی در رابطه با سود تسهیلات بانکی چیست؟

روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

- ۱- کتابخوانی و استفاده از کتاب ها، سایت و مقالات معتبر.
- ۲- فیش برداری از منابع مکتوب.
- ۳- مراجعه به سایت های معتبر علمی.
- ۴- مراجعه به نظرات مراجع تقلید به ویژه مراجع معاصر.
- ۵- مصاحبه.

فصل اول

پول و بانکداری

بخش اول: انواع پول

پول یکی از پدیده های پیچیده جهان مادی است. برای نشان دادن پیچیدگی ماهیت پول کافیت به گفتار برخی از اقتصاددانانی که از تجربه چند صد ساله علم اقتصاد بهره مند هستند توجه کنیم:

"کسی نیست که به پول دست نزده باشد یا نداند پول چیست، اما پول حاوی رازهای فراوانی است. مسأله پول برای اقتصاددانان بسیار بغرنج و پیچیده است و بدون شک سال های متمادی اذهان آن ها را به خود مشغول خواهد کرد. (یوسفی، ۱۳۷۷: ۱۰۸)

اقتصاددانان پول را بدین صورت تعریف نموده اند: "هر چیزی که در ازای کالاها یا خدمات یا برای بازپرداخت بدهی ها، مورد قبول واقع شود." (تاری، ۱۳۹۵: ۳۵)

در این بخش به بررسی پیشینه پول و سیر تکاملی آن و ماهیت و ویژگی پول به نحو عام از ابتدا تاکنون می پردازیم.

مبحث اول: پول کالایی

در اقتصاد معیشتی، تولید کالاها جوابگویی نیاز خود تولید کنندگان بود و مازاد تولیدی برای مبادله وجود نداشت. اما به تدریج با پیدایش مازاد کالاهای تولید شده نیاز به مبادله کالاها با یکدیگر به وجود آمد و مبادلات تهاتری شکل گرفت. شکل گرفتن مبادلات پایاپای در حقیقت راهی برای جبران و تأمین نیازهای زندگی و تهیه کالاهایی بود که توسط فرد تولید نمی شد. از آنجا که هیچ فردی نه توانایی تولید کلیه نیازهای خود و نه توانایی مصرف کلیه تولیدات خود را داشت، لذا افراد ناچار شدند که مازاد تولیداتشان را با مازاد تولیدات دیگران مبادله کنند. این نوع مبادلات که در جوامع ابتدایی بسیار رایج بود هنوز هم در برخی از روستاها عمل می شود که بعنوان مثال دهقانان مرغ، تخم مرغ یا کره و پنیر را به بازار محل خود می برند و آن را مستقیماً با کالاهای دیگر مبادله می کنند. (ماجدی و همکاران، ۱۳۶۶: ۱۶)

فلذا در این نوع از مبادلات معایب و دشواری هایی وجود داشت که اهم آن به شرح ذیل می باشد:

- ۱- نیاز متقابل موجب می شود ارائه کننده یک کالا بایستی فردی را بیابد که اولاً به کالای او نیاز داشته باشد و ثانیاً کالای مورد احتیاج او را نیز عرضه کند که بروز این وضعیت بسیار دشوار است.
- ۲- تعدد مبادلات غیر لازم موجب می گردید جهت رسیدن به کالای مورد نظر اقدام به مبادلات متعدد نماید.

- ۳- حمل و نقل کالاها بدلیل پیشرفته نبودن وسائط به دشواری صورت می گرفت لذا مبادلات از حیث جغرافیایی در سطح محدودی باقی می ماند.
- ۴- غیر قابل تقسیم بودن برخی کالاها: مثلاً اگر یک رأس گاو معادل صد کیلوگرم برنج ارزش داشته باشد، حال اگر شخصی به ۵۰ کیلوگرم برنج نیاز داشته باشد نصف کردن گاو دشوار خواهد بود.
- ۵- دشواری مبادله برخی خدمات نیز یکی دیگر از مشکلات بود بطوری که مثلاً یک معلم به دشواری می-توانست خدمت خود را با کالاهای مورد نیاز خود مبادله نماید.
- ۶- فسادپذیری برخی کالاهای مورد نیاز، مانند گندم، برنج و احشام را به طولانی مدت نمی شد ذخیره کرد.
- ۷- محدودیت در تقسیم کار و تخصیص کار: در این زمان هر کس مجبور بود تمام کالاهای مصرفی خود را تولید کند. در نتیجه هیچ کس نمی توانست در زمینه تولید کالای خاصی متخصص شود و بتواند تولید خود را افزایش دهد.
- ۸- محدودیت تولید و بازار: بازار به مکانی گفته می شد که هرکسی که کالایی داشت به آنجا مراجعه نموده و کالای خود را ارائه و سپس مایحتاج خود را دریافت می کرد.
- ۹- محدودیت در مبادله نسبه: در این بازار مبادله نسبه دیگر موضوعیت نداشت. (ماجدی و همکاران، ۱۳۶۶:۱۶)

مبحث دوم: پول فلزی

مشکلات مبادلات پایاپای موجب گردید بشر به فکر ایجاد وسیله ای برای تسهیل داد و ستد بیفتد. بدین ترتیب، بشر دریافت که این کالاها وسیله مناسبی برای معامله نیست و به جای آن ها می توان از برخی فلزات مانند طلا و نقره استفاده کرد که نه تنها فسادناپذیر است بلکه حجم کمی دارد و حمل و نقل آن ها بسیار آسان است؛ به همین سبب، انسان با به کارگیری پول فلزی از مشکلات ناشی از به کارگیری کالاها در مبادلات رهایی یافت.

رواج استفاده از فلزات (طلا و نقره) بعنوان پول به زودی اقداماتی را جهت تسهیل مبادله ضروری ساخت. فلزات اولیه ای که بعنوان پول به کار می رفتند به صورت شمش بود و صرف نظر از نداشتن شکل ظاهری با دو مشکل اساسی روبرو بودند: یکی وزن کردن و دیگری سنجش عیار.

از آنجا که کلاهبرداری و تقلب روی پول فلزی زیاد انجام می شد لذا به تدریج لازم شد که روی مقادیر معینی از فلزاتی که مورد استفاده قرار می گرفت مهر زده شود و از اینجا بود که پول مسکوک رواج یافت و ضرابخانه ها

آغاز به کار کردند. به گفته هرودوت مورخ یونانی ابداع سکه فلزی مختص شاهنشاهی "لیدی" بود و از آنجا به شهرهای یونان و مستعمرات آن ها برده شد. ایرانیان نیز از راه ارتباط با همین پادشاهی با ضرب سکه آشنا شدند. ضرب سکه بعدها در یونان، ایتالیا، و سیسیل فعلی توسعه زیادی یافت و به صورت نوعی هنر ظریف درآمد. همچنین تعداد مسکوکات ضرب شده و به ویژه تقلبات گوناگون سبب ایجاد فعالیت جدیدی برای توزین این سکه ها و ارزیابی عیار آن ها گردید. این حرفه، هسته اولیه بانک های کنونی، تاریخ ضرب سکه را به بانکداری پیوند داده است. (بهمن پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸)

مبحث سوم: پول کاغذی

با وجود تأثیرات زیاد پول فلزی بر جامعه بشری، در این زمینه باز هم مشکلاتی وجود داشت که مهم ترین آن ها محدود بودن میزان طلا و نقره در دسترس بشر بود؛ چرا که با افزایش تولیدات و مبادلات به پول بیشتری نیاز بود. از سوی دیگر در مبادلات با حجم زیاد، پول فلزی وسیله پرداخت مناسبی نبود. رفته رفته کمبود طلا و نقره خود به عامل محدودکننده ای بر سر راه پیشرفت اقتصادی و تجاری تبدیل شد.

انسان ها برای حل مشکلات پول فلزی باید چاره ای می اندیشیدند. در این میان، عده ای از بازرگانان در معاملات خود به جای پرداخت سکه های فلزی، رسیدی صادر می کردند که بیانگر بدهی آنان بود. طرف مقابل نیز براساس اصل اعتماد این رسید را می پذیرفت. به تدریج، بازرگانانی که به یکدیگر اعتماد داشتند، این رسیده ها را بین خود رد و بدل می کردند. مردم هم برای مصون ماندن از خطرهای احتمالی و همچنین رهایی یافتن از حمل مسکوکات در معامله ها، پول های خود را به تجار یا صرافان معتبر می سپردند و در مقابل، رسید معتبر از آنان دریافت می کردند و در معاملات خود این رسیده ها را به کار می گرفتند. این رسیده ها در واقع نخستین اسکناس ها بود و پشتوانه آن ها، طلا و نقره ای بود که نزد صرافان و بازرگانان نگهداری می شد.

از بعضی نوشته ها چنین بر می آید که چینی ها اولین کسانی بودند که در قرن نهم میلادی چیزی شبیه اسکناس ابداع کردند و نام آن را "چاو" گذاشتند.

با این حال اولین انتشار رسمی و عمومی اسکناس توسط پالمستراخ، بانکدار سوئدی و مؤسس بانک استکهلم، در سال ۱۶۵۶ میلادی صورت گرفت. او بدون آن که خود را موظف سازد که تمام سکه های مشتریان را در صندوق ذخیره کند، رسید سپرده های مسکوک را به اوراق اعتباری تبدیل و سپس برای اولین بار نوعی اسکناس منتشر